

Høyesterett - HR-1997-51-A - Rt-1997-1438

Instans	Høyesterett - Dom.
Dato	1997-09-04
Publisert	HR-1997-51-A - Rt-1997-1438
Stikkord	Kjøpsrett. Konkurs. Panterett.
Sammendrag	Selger/vareleverandør hevdet forgieves å ha hatt stansningsrett til et vareparti som var blitt realisert av panthaver i det varelager som nevnte vareparti var blitt lagt inn på, jfr. kjøpsloven av 13. mai 1988 nr. 27, § 61 annet ledd, og dekningsloven § 7-2. Høyesterett tok ikke standpunkt til om stansningsrett overhodet kan godtas når det opprettes et særlig lager innen kjøperens lager. Kravene til klarhet og notoritet i forholdet og grunnlaget for det, særlig med hensyn til rådighet og kontroll, var ikke oppfylt.
Saksgang	Borgarting lagmannsrett LB-1994-1455 A, Høyesterett HR-1997-51-A, nr 161/1996.
Parter	Metos Oy (Advokat Carl A Christiansen - til prøve) mot Christiania Bank og Kreditkasse (Advokat Einar Irgens).
Forfatter	Dolva, Matningsdal, Tjomsland, Hellesylt og Holmøy.
Sist oppdatert	

Dommer Dolva: Saken gjelder erstatningskrav fra en selger/vareleverandør mot en bank som varelagerpanthaver. Bakgrunnen for kravet er at banken etter å ha tiltrådt pantet, realiserte varer som selgeren hevder å ha stansingsrett til, jf kjøpsloven § 61 annet ledd og dekningsloven § 7-2. Varene var satt inn på en del av kjøperens varelager som var avspærret med en vaier. Bare speditøren hadde nøkkel til denne delen.

Twisten knytter seg til varer som Metos - en divisjon av det finske aksjeselskapet Instrumentarium Oy - solgte og leverte til det norske

Side 1439

selskapet M-Produkter AS i juni 1990. Metos divisjon er senere utskilt som eget aksjeselskap, Metos Oy, og har overtatt partsstillingen etter morselskapet. Metos var hovedleverandør av utstyr til storkjøkken til MProdukter fram til 12 juli 1990 da det etter oppbud ble åpnet konkurs i M-Produkter.

M-Produkters bankforbindelse var Christiania Bank og Kreditkasse - heretter kalt Kreditkassen eller banken - som hadde pant i selskapets varelager og utestående fordringer. M-Produkter fikk økonomiske vanskeligheter i 1989-90, og det ble arbeidet med flere refinansieringsopplegg. Metos som hovedleverandør og aksjeeier og Kreditkassen som bankforbindelse og panthaver var sentrale i den forbindelse. Metos og M-Produkter kom fram til en ordning som framgår av brev 19 juni 1990 fra advokat Chr Aasland, styremedlem i M-Produkter. Ordningen omfattet flere elementer, blant annet at M-Produkter skulle tilføres likviditet ved at Metos skulle kjøpe tilbake den del av MProdukters varelager som omfattet Metos' produktspekter, og at disse skulle overføres til et konsignasjonslager. Det heter i brevet blant annet:

"Varene er allerede opptalt og også rent fysisk allerede forberedt etablert som det forutsatte konsignasjonslager."

Det framgår videre at det var en forutsetning for ordningen at Kreditkassen samtykket i å opprettholde sin låneramme overfor selskapet. I forbindelse med opprettelsen av konsignasjonslageret skulle spedisjonsfirmaet Olav Andsten AS v/Svend Olberg ha visse funksjoner som framgår av firmaets brev 15 juni 1990 som er sitert i lagmannsrettens dom.

Kreditkassen godtok ikke refinansieringsopplegget og oppsa kreditten 27 juni. Varelagerpantet ble tiltrådt 28 juni. Kreditkassen hadde pant i varelageret for 10 millioner kroner. Konkursboet abandonerte varelageret, og lageret ble senere solgt av banken for en million kroner. Den realisasjon som Kreditkassen gjennomførte, omfattet også varer som Metos hadde levert i juni 1990 - i alt åtte varepartier til en samlet fakturaverdi av kr 495.396. Syv av partiene er solgt på vilkår "CAD" (Cash against delivery) og ett på vilkår "DDP" (Delivery duty paid). Partene er enige om at alle åtte partier står i samme stilling, og jeg bruker i det følgende betegnelsen CAD-varene. Disse varene ble i tiden 15 til 26/27 juni 1990 satt inn på et avstengt område inne på MProdukters lager. Under henvisning til dette og speditørens funksjoner, jf brevet 15 juni 1990, mente Metos at selskapet hadde beholdt retten til varene i kraft av stansingsrett, og at banken var uberettiget til å realisere dem, idet de ikke var omfattet av bankens varelagerpant. Metos krevde at banken skulle erstatte det tap de derved var blitt påført. Da enighet ikke ble oppnådd, reiste Instrumentarium Oy - nå Metos Oy - søksmål ved Oslo byrett mot Kreditkassen med krav om erstatning. Byretten avsa 18 mars 1994 dom med denne domsslutning:

"1. Christiania Bank og Kreditkasse frifinnes.

2. Metos OY betaler omkostninger med kr 50.000,- - kronerfemtitusen - til Christiania Bank og Kreditkasse innen 2 - to - uker etter at dommen er forkynt."

Side 1440

Metos påanket dommen til Borgarting lagmannsrett. Lagmannsretten avsa 29 januar 1996 dom med denne domsslutning:

"1. Byrettens dom stadfestes.

2. I omkostninger for lagmannsretten betaler Metos OY til Christiania Bank og Kreditkasse 42.610 - førtitotusensekshundreogti - kroner.

3. Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra forkynnelsen av denne dom."Saksforholdet og partenes anførsler for de tidligere retter framgår av byrettens og lagmannsrettens dommer.

Metos anket til Høyesterett over bevisbedømmelsen og lovanvendelsen.

Det er til bruk for Høyesterett holdt bevisopptak ved Oslo byrett hvor fem vitner har avgitt forklaring. Saken står i det vesentlige i samme stilling for Høyesterett som for de tidligere retter.

Den ankende part, Metos Oy, har - kort gjengitt - anført følgende:

Overleveringen er etter kjøpsloven og dekningsloven det avgjørende skjæringspunkt for om selgeren har sin stansingsrett i behold. Lagmannsretten har tatt feil når den krever at selgeren fremdeles må ha eksklusiv disposisjonsrett over varene i forhold til kjøperen. Det korrekte må være - slik byretten har lagt til grunn - om kjøper eller hans representant har fått eksklusiv rådighet over varene. I det foreliggende tilfelle har selgeren via speditøren beholdt kontrollen over varene på en slik måte at stansingsretten bør være i behold. Speditørens rolle er her vesentlig. Det avstengte rommet var disponert av speditøren, som var selgerens representant. De faktiske forhold støtter dette, og noen uttrykkelig skriftlig avtale om leie eller annet kan ikke kreves.

Rent fysisk må den foretatte avstengningen anses tilstrekkelig effektiv. Det alt vesentlige av varene var større kolli som ikke kunne fjernes uten at vaieren ble låst opp av speditøren, som var den eneste som hadde nøkkel og som handlet etter instruks fra Metos. Det forhold at det i det avstengte rommet også var varer som tilhørte M-Produkter, endrer ikke det forhold at Metos beholdt kontrollen over CAD-varene. Det foreligger lite om bakgrunnen for at Metos endret leveringsbetingelsene og sluttet å levere på kreditt, men forholdet er at Metos fra og med faktura 11 juni gikk over til å levere på CAD-vilkår, hvilket var en oppkravsordning. Ved den ordning som ble etablert ivaretok man både det umiddelbare behov - å sikre Metos, men slik at varene suksessivt kunne utleveres til M-Produkter uten tidsspille - samtidig som man tilrettela for en mer langsiktig løsning med tilbakekjøp og opprettelse av konsignasjonslager.

Den etablerte ordning var således en praktisk ordning som ivaretok både selgers og kjøpers interesse av en hensiktsmessig framgangsmåte, og Metos må da ha sin stansingsrett i behold. I praksis har man strukket seg langt før overlevering som avskjærer selgerens stansingsrett, anses å ha funnet sted. For norsk rett er dommen i Rt-1973-95 utslag av dette.

Forutsatt at Kreditkassen pliktet å respektere Metos' stansingsrett, er det uomtvistet at erstatningsgrunnlag foreligger. Partene er uenige om tapets størrelse. Metos krever erstattet varenes fakturaverdi som er uttrykk for hva markedet var villig til å gi for varene.

Side 1441

Metos Oy har nedlagt denne påstand:

- "1. Christiania Bank og Kreditkasse ASA betaler til Metos Oy erstatning begrenset oppad til NOK 459396,- med tillegg av 18% morarente fra 1.7.1990 og med 12% morarente fra 1.1.1994 til betaling finner sted.
2. Metos Oy tilkjennes sakens omkostninger etter oppgave for by, lagmanns og Høyesterett."

Ankemosparten, Christiania Bank og Kreditkasse, har - kort gjengitt - anført:

Det resultat som byretten og lagmannsretten har kommet til, er riktig, og i det vesentlige også begrunnelsen.

Metos' krav kan ikke føre fram allerede av den grunn at partene ikke var kommet så langt at det var inngått endelig avtale om at det avstengte område skulle være utskilt fra M-Produkters lager og under speditørens eller Metos' kontroll. Den utskillelse som var skjedd, var bare ledd i forberedelsene til opprettelse av det konsignasjonslager som partene planla, og som ikke ble realisert. Forholdet er derfor at CAD-varene befant seg på M-Produkters lager - uansett om de befant seg på en avstengt del av det - og da er adgangen til å utøve stansingsrett definitivt avskåret.

At partene bare befant seg på et forberedende stadium, framgår klart både av advokat Aaslands brev 19 juni og speditørens brev 15 juni. Banken ble ikke informert om noen slik avtale før konkursen; heller ikke i forbindelse med tiltredelsen av varelageret.

Om Høyesterett skulle komme til at slik avtale er inngått, kan Metos likevel ikke gis medhold både fordi avtalen er uklar, og fordi dens innhold ikke fyller de krav som eventuelt må stilles. Det kan ikke godtas at stansingsretten er i behold når varene fysisk befinner seg på kjøperens lager. Under enhver omstendighet må en slik avtale være klar og omfatte betryggende vilkår blant annet om kontroll. Hensynet til notoritet må ivretas.

Dessuten er avtalen ikke gjennomført med det innhold Metos hevder den har. Selv om Metos fra og med faktura 11 juni 1990 gikk over fra å levere på kreditt til å fakturere på CAD-vilkår, har partene i det vesentlige fortsatt som tidligere. Det har videre ikke vært etablert en effektiv kontroll ved uttak fra den avstengte del av lageret. Det var ikke lagt opp til å skille mellom CAD-varene og varer som Metos skulle kjøpe tilbake, og som

utgjorde den langt største del av varene i den avstengte delen. Det er heller ikke dokumentert at det ble innhentet samtykke fra Metos for uttak av CAD-varer. Det er ikke omtvistet at de øvrige varene tilhørte M-Produkter. Det er åpenbart at M-Produkter ikke kunne nektes adgang til uttak av disse - det eneste poeng i forhold til disse varene var å holde regning med og rapportere uttak slik at det ikke ble nødvendig å foreta fullstendig ny opptelling dersom det ble noe av Metos' tilbakekjøp.

Dersom Høyesterett skulle komme til at varene ikke var omfattet av bankens varelagerpant, bestrider banken ikke at det foreligger ansvarsgrunnlag. Det hevdes imidlertid at erstatningskravet ikke kan overstige varenes forholdsmessige del av realisasjonsbeløpet.

Christiania Bank og Kreditkasse har nedlagt denne påstand:

Side 1442

"1. Lagmannsrettens dom stadfestes.

2. Christiania Bank og Kreditkasse tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett."

Jeg er kommet til samme resultat som byretten og lagmannsretten.

Jeg bemerker først at den ankende part utelukkende har påberopt seg stansingsrett som grunnlag for sitt krav. Også andre sikringsformer har i noen grad vært inne i bildet i de tidligere instanser, men dette er det ikke nødvendig for meg å gå inn på.

Saken gjelder stansingsrett ved kjøp. Det er således reglene i kjøpsloven av 1988 § 61 annet ledd som kommer til anvendelse. Regelen svarer helt til den generelle bestemmelsen i dekningsloven av 1984 § 7-2. Reglene avløste de tidligere reglene i konkursloven av 1863 § 40 og kjøpsloven av 1907 § 39 som tidligere praksis og teori knytter seg til. Jeg kan ikke se at det i denne saken er grunn til å gå nærmere inn på betydningen av at de to eldre bestemmelsene hadde en noe forskjellig utforming. Som uttalt av konkurslovutvalget i NOU 1972:20 side 312 er det viktigste at man her har en veldefinert grense. Etter loven kan stansingsrett utøves inntil tingen er "overgitt" til kjøperen.

Det særegne i det foreliggende tilfelle er at de omtvistede varene befant seg i kjøperens lagerlokale, men i en avstengt del av dette, og at speditøren var den eneste som hadde nøkkelen til denne delen og hadde visse kontrolloppgaver i den forbindelse. De tilfeller hvor stansingsrett etter teori og praksis er anerkjent, knytter seg regelmessig til andre situasjoner, blant annet hvor varen er under transport ved speditør eller på speditørens regulære lager. Som eksempel på at man i praksis likevel har anerkjent stansingsrett også hvor varene befant seg på et område disponert av kjøperen, har den ankende part vist til dommen i Rt-1973-95 som gjelder tømmer. Dette gjelder imidlertid forhold hvor det forelå en klar, innarbeidet praksis med sikte på en hensiktsmessig avvikling av kjøpsforholdet, og hvor det forelå notoritet slik at det ikke var rettsvernsmessige betenkeligheter. Forholdene i vår sak ligger vesentlig annerledes an.

Som påpekt av ankemotparten gjør det seg klare motforestillinger gjeldende mot å anerkjenne en stansingsrett for selgeren ved at det opprettes et særlig lager innen kjøperens lager som i dette tilfelle. Jeg tar imidlertid ikke standpunkt til om dette overhodet kan godtas med virkning for kjøperens konkursbo eller som her varelagerpanthaver. Det må under enhver omstendighet stilles krav om klarhet og notoritet i forholdet og grunnlaget for dette, særlig med hensyn til rådighet og kontroll - krav som ikke er oppfylt i dette tilfelle. Det er riktig som anført av den ankende part at utøvelse av stansingsrett regelmessig er et ensidig forhold. Når det er aktuelt å utøve stansingsrett innen kjøperens lager og med bistand av tredjemann, er det likevel klart at det trengs aksept fra kjøperen. Som de tidligere retter finner jeg ikke at det her foreligger tilstrekkelig avtalemessige forhold som kan begrunne en slik rett, og de faktiske forhold er heller ikke tilstrekkelige i så henseende.

Vedrørende avtaleforholdet mellom partene viser jeg til det som er opplyst om refinansieringsopplegget som omfattet opprettelse av et konsignasjonslager. Jeg bemerker at det kan være noe uklart hva partene la i begrepet konsignasjonslager. Under enhver omstendighet er det på det

Side 1443

rene at opprettelsen av et slikt lager bare ble forberedt og aldri kom til å bli gjennomført. Jeg finner det tilstrekkelig å vise til advokat Aaslands brev 19 juni 1990 om dette, hvor han skriver at de varer som etter planen skulle kjøpes tilbake av Metos "er allerede opptalt og også rent fysisk allerede forberedt etablert som det forutsatte konsignasjonslager".

De forberedende handlinger som ble foretatt allerede før de første CADvarene kom 15 juni, bestod av opptelling av de varer som Metos eventuelt skulle kjøpe tilbake og plassering av disse på et avstengt område. Jeg kommer tilbake til spørsmålet om hvordan avsperringen ble foretatt. Det er på det rene at speditøren hadde nøkkelen til det avstengte område, og skulle ha de oppgaver som framgår av hans brev 15 juni med overskrift: "Re: Konsignasjonslager", og hvor de første tre punktene har følgende innhold:

- "1. Tilstedeværelse ved hvert uttak fra lager, samt journalføre uttaket.
2. Møte opp snarest, innen 1 time, ved hasteordre.
3. Sjekke all import, journalføre dette og ettertelle antallet."

I brevet viser speditøren til et møte dagen før, 14 juni "hvor konsignasjonslager ble diskutert". Nærmere om hva som ble diskutert, foreligger ikke.

Jeg legger vekt på at det man hadde for øye i denne forbindelse, var det framtidige konsignasjonslager. Selv om man gjennomførte tiltak også før dette var etablert, synes de ikke å gå ut over det som var praktisk for å unngå å måtte foreta ny opptelling av varene når tilbakekjøp ble aktuelt og konsignasjonslageret skulle opprettes. Partene synes ikke å ha hatt særlig klare forestillinger om forholdet til de varene som ville bli satt inn på det avstengte område i den mellomperioden som her er aktuell - nemlig tiden fra Metos gikk over til å fakturere på CAD-vilkår og til tilbakekjøp skulle finne sted som ledd i en refinansiering.

Jeg kan heller ikke se at man av andre forhold kan slutte at det ble avtalt en tilstrekkelig klar ordning som kan gi grunnlag for å anerkjenne Metos' stansingsrett. Det foreligger noe materiale om de rapporter som speditøren sendte ved uttak fra det avstengte område. **I hvert fall i ett tilfelle framgår det uttrykkelig at uttak skjedde uten at det forelå samtykke fra Metos på forhånd, og av de øvrige rapporter framgår det intet om dette.** Rapportene er ikke utformet slik at det skilles mellom CAD-varer og resten av varene som uomtvistet tilhørte M-Produkter, og det synes ikke som om speditøren er gjort oppmerksom på betydningen av dette skille. På denne bakgrunn finner jeg at heller ikke ordningen med adgangs- og rapporteringskontroll ved speditøren her gir tilstrekkelig grunnlag for tilbakeholdsrett for Metos. Jeg finner støtte for dette også i det forhold at Metos' tilbakeholdsrett i CAD-varene ikke fra M-Produkters side ble nevnt i brev 29 juni 1990 fra M- Produkters direktør Melvin Rusthen til Kreditkassen etter bankens tiltredelse av varelagerpantet. Jeg nevner at det foreligger motstridende forklaringer om Kreditkassen tidligere var informert om forholdet.

Andre sider av forholdet kan imidlertid også føre til at Metos ikke kunne gjøre stansingsrett gjeldende.

Jeg nevner først spørsmålet om avsperringen var effektiv. Byretten

Side 1444

og lagmannsretten har noe forskjellig beskrivelse av det avstengte område. Partene gikk ikke for Høyesterett særlig detaljert inn på den fysiske utformingen. Det framgår av lagmannsrettens dom at det i et hjørne av MProdukters lagerrom var avdelt et mindre rektangulært område hvor lagerrommets vegger dannet to sider, og de andre to var dannet av stålreoler som gikk fra gulv til tak. Det var en åpning - dør - mellom reolene inn til det avstengte område, og det hele var avstengt med stålvaier. Lagmannsretten har lagt til grunn at avsperringen ikke var tilstrekkelig effektiv, idet det til tross for vaieren var mulig å stikke en arm inn og få ut i hvert fall mindre gjenstander. Det alt vesentlige av CAD-varene bestod imidlertid av større kolli. Jeg går ikke nærmere inn på dette.

Det må videre kreves at etablerte ordninger for kontroll med adgang til og uttak fra det avstengte område etterleves i praksis. Selv om det legges til grunn at selve adgangskontrollen var betryggende - med forbehold for det jeg nettopp har nevnt om mindre gjenstander - ved at speditøren var den eneste som hadde nøkkel til vaieren, har rapporteringsordningen heller ikke rent faktisk fungert slik at den ga tilstrekkelig oversikt over de varer som Metos hevder å ha stansingsrett for. Jeg viser til det som foreligger om speditørens rapportering av uttak. Denne skiller som nevnt ikke mellom CAD-varer og andre varer. Rapporteringen har ikke gitt Metos grunnlag for å ha oversikt over hva som fantes av CAD-varer på det avstengte område. Det er i så måte illustrerende at da Metos første gang framla en liste over de varer de mente å ha stansingsrett til, hvilket skjedde ved en udatert telefax til Kreditkassen trolig i månedsskiftet juli/august 1990, så var den dels ikke fullstendig for CAD-varenes vedkommende, dels var det oppført også andre varer. På denne bakgrunn må jeg konstatere at heller ikke den praktiske gjennomføringen av ordningen har vært så betryggende som det under enhver omstendighet må kreves for at stansingsrett skal kunne gjøres gjeldende.

Lagmannsrettens dom må etter dette stadfestes.

Anken har ikke ført fram, og den ankende part må pålegges å erstatte motpartens saksomkostninger etter hovedregelen i tvistemålsloven § 180 første ledd. Beløpet settes til kr 100.000. Lagmannsrettens saksomkostningsavgjørelse blir stående.

Jeg stemmer for denne

dom:

- 1. Lagmannsrettens dom stadfestes.*
- 2. I saksomkostninger for Høyesterett betaler Metos Oy til Christiania Bank og Kreditkasse 100 000 - etthundretusen - kroner innen 2 - to - uker fra forkynnelsen av denne dom.*

Dommer Matningsdal: Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

Dommerne Tjomsland, Hellesylt og Holmøy: Likeså.